

KAVANE, CAFFÉ, CAFFÈ

I kavane danas pripadaju inventaru prošlosti, pa pisati u podlisku o njima, ukoliko to nije komemoracija, znači izlagati se opasnosti da te nazovu pasatistom, zaostalim u vremenu, koje je tek naslućivalo nuklearnu fiziku i nakazne socijalne palingeneze, u kojima se sve više guši osoba u korist društvenog čopora, koji hrli u magazine i pučke kuhinje s ekonomijom vremena, izračunata i iskorišćena u minute.

Sjećam se kavana Mitteleurope s bijelom kavom, pecivom i brdom ilustracija na drvenom stalku, koji se, izlizan, sjao od tolikih ruku. Svjetina traži kruha i igara, a književnik moli malo dokolice. Njemu televizija nije neophodno potrebna, koliko odmor u naslonjaču pred prozorom kavane u koju sproljeća doskakuću vrapci sa “zelenog Prilaza”, ili slete s platana po svoj obrok, koji se sastoji od mrvica slatke kifle.

U kavane, zimi, idah tražiti malo topline, a volio sam ih najviše stoga što bijahu sastajalište duševnih ljudi: umirovljenih profesora, tajnih savjetnika, mirnih šahista i samotnika, koji su zaboravili da se ožene. Kava je svojim mirisom izazivala lijepe olfatične asocijacije, koje su pratile slijed misli i igru slika u mašti. Bio sam sretan posjednik plantaža dragocjene mirodije u tropskim krajevima. Obilazio sam na konju svoja naselja i poslije dnevne *faene*, pridružio bih se blagosti crnaca, koji su pokraj večernje vatre pjevali nostalgične pjesme o zavičaju. One velike vlažne oči, uz plamen, koji je sjevkao, otvarahu se kao obloci na afrički krajolik, u kojemu su skakutale gazele, a od vremena do vremena sa suzom iskrslalo bi u njima sjećanje

na davna bičevanja i trgovinu robljem na južnim morima R. L. Stevenzona, *South Seas*. Jedne večeri, dok je kiša padala i stara mačka drijemala uz kasiricu, Ljubo Wiesner, očekujući prve lastavice, šapne mi u uho: poklanjam ti bijelu jahtu na Mediteranu i par dobrih cipela.

*Kave, kavane
noći i dane
šume...*

Tin je Ujević unio u svjetsku književnost Rotondu s Fujitom i Pablom Ruizom, a Josip Kosor Caffé du Dôme, gdje je naša prva emigracija inteligencije, izmiješana s egzotičnim turistima s Martinike i dodirujući laktom nepoznate laktove Max Jacoba i Jean Moréasa, čekala plodove krfskih deklaracija i zoru, pa da ode pod perine.

U kavani su utemeljene mnoge literarne škole, začeli se pravci i likovna strujanja uz pomoć mirnodopskih konobara, koji ne samo da su davali likere na kredit nego su štoviše plaćali tisak književnih manifesta. Umrle su kavane, a i dobri stari "oberi" odoše na vječni počinak, pa u općoj dekadenciji i krizi društva, one, što prestadoše, služe kao sijelo i glavni stan vjerižnoj trgovini i ilegalnoj rasprodaji prokrijumčarenih cigareta i čarapa od najlona.

Odmah poslije Prvog svjetskog rata, u zemljama koje su doživjele duboka socijalna previranja, kavane su osvojili na juriš batinaši, pretvoriše ih u slagalište oružja i šljemova sa fronte. Ili je publika postala tako šarolika da su se za njenu koheziju morale pobrinuti ciganske kapele i defovi orijentalne putujuće glazbe. Kava je poskupila, novi konobari naučiše zanat na vašarima, gdje se prodaje vruća jagnjetina i odojci među hrpama luka i crvene rotkve, pa ne kažu "hvala" ni kad im daš napojnicu, a kamoli da ti donesu čašu hladne vode da u nju staviš cvijet kao u vazuu, da ne uvene. U takvim prilikama, što je preostalo bohemi nego da poduzme taktički uzmak na unaprijed određene položaje, kako to vele ratni dopisnici, ljubitelji lijepih eufemizama, za vojsku u rasulu.

Još prije dvadeset godina Zagreb je imao nekoliko kavana starog tipa, sa starim satovima na zidu, s ljubaznom poslugom i stolovima, čistim i bijelim, u mramor kojih bijahu utkane crvene i zelene žilice. Zabranjeno je pisati po stolovima! Popodne bi se čuo samo šum ventilatora i prigušeni razgovor malobrojnih gostiju. Zimske večeri u kavani Medulić ispunjala je prijatna toplina i pucketanje stare peći, a posljednji bi iz nje izlazio profesor Gudel, psujući bljuzgavicu, poledicu i lude automobile, koji ugrožavaju živote pješaka. U koji god me sat noći sreo, uvijek bi mi rekao: “Znate, mladi gospon, ja sam večerao, a ono u kavani bila je samo južina, znate!” I držao bi mi ruku svojim rukama, dok god ne bih nekoliko puta to potvrdio: “Razumije se, samo južina.”

Jednoga dana naš svemir *habituéa* bješe potresen malom tihom katastrofom: promijenio se vlasnik, ne daju više na vjeresiju. Novi gazda, u znak svoje ekonomske politike, objesio je na zid sliku koja je prikazivala dva čovjeka, dva trgovca dijametralno suprotnih načela: prvi, dobra srca, otvara kredite klijenteli, ali ubrzo pada pod stečaj, a u praznoj blagajni miševi grizu mjenice, kojih nitko ne plaća, dok drugi pliva u sreći i zadovoljstvu monetarnoga prosperiteta, jer nije ni bratu vjerovao. Pošto smo takve oleografske krilatice sasuli bombama riječi, odosmo u surogate kavana, u automatske barove i Staroj vuri, gdje su, što se tiče plaćanja, vrijedila načela dobrih vremena, a da zato vlasnici nisu pali na prosjački štap. Na uglu Masarykove i Gundulićeve ulice postojao je Tip-top, zaslužan za hrvatsku književnost, jer je na njegovim stolovima naš Ljubo, uz moju nesustavnu pomoć, uredio kroz nekoliko nezaboravnih noći *Hrvatski književni zbornik*, dok su se neki Rusi uzrujavali, gubeći s glumcima našega kazališta velike svote novaca na automatu s rupicama, u koje su upadale kugle. U taj bar dolazili su mladi studenti na književno “krštenje” i bojažljivo započinjali razgovore s Tinom, koji, ili bi se potpuno raščavrljao, ili bi odgovarao na upite kao delfijsko proročište. Tu bi znali zabasati i gg. Ciraki i Florschütz, uvijek trijezni i besprijeckorno odjeveni, držeći uspravno glave kao E. von Storchheim, kada glumi junkere. Kada bi g. Florschütza, koji je bio,

a i danas je možda, arhitekt, zamolio da mi posudi dvadeset dinara za kinematograf, on bi me odveo na stranu, pa kroz neki hodnik u dvorište, pak onda u neki lift, pa iz lifta na tavan i tu bi mi brzo turnuo u džep pedesetaču, da nitko toga ne vidi.

Stara je Grčka bila zemlja prijateljstva i permanentne šetnje, dok je u "agori" ostvarivana viša težnja socijalnosti. Blago podneblje juga ne treba kavana, ni kaputa. Prijateljstva grije sunce na zenitu, a noću osvjetljuje Sofoklova zvijezda Arktur, svjetlo tragedija. U Evropi građanskog poretka kavane su bile preuzele ulogu Hôtela feudalnoga režima, pa su stare približno kao deklaracija čovjekovih prava. Evo, čitamo u novinama da je najstarija kavana Italije, čuveni Caffè Greco u Rimu, otvoren prije dvjesto godina. Prvi mu je vlasnik bio levantinac Nicolò di Maddaléna, a sada je pretvoren u muzej.

Priznajem da me je vijest dirnula, jer sam mu kroz punih šest godina bio stalni gost. Tko će opisati onu svježinu, koja vam prožme cijelo tijelo, kad u tu kavanu stupite iz žarkog ljeta ulice, dok sunce baca okomite sulice na asfalt, koje se, kad je dan na izmaku, pretvaraju u srebrene zmije što se vraćaju vijugajući k nebu s travertina spomenika kao kristalni mlazovi Berninieve *Barcacie* na obližnjoj Piazza di Spagna, gdje se uz bijele stepenice, skalinadu, sagrađenu u vrijeme Luja XIV, diže palača, u kojoj je umro Keats. Jednom sam s tog trga u društvu A. Bonifačića pogledao na one prozore u visini, baš kad su zlatne trublje sunca po posljednji put odjeknule na staklima, da zatim ugledamo plave pašnjake neba i oblake kao bijelo stado jaganjaca. Pozdravi neba engleskoj lirici na policama zaklade.

Posljednji je vlasnik kavane Greco bio g. Gubinelli, koji je izrađivao ukusne minijature i zapao u dug od nekoliko milijuna lira samo da održi kavanu u njenom antiknom stilu, jer su je htjeli kupiti i pretvoriti u modernu kozmetičku trgovinu *à la* Elizabeth Arden. Kavana je sačuvala namještaj iz XVIII. vijeka i slični salonu iz toga vremena, kada je bio u modi perzijski balet u širokim hlačama, u turbanu s nojevim perjem i papučama svinutim u obliku polumjeseca. Mali su crnci nosili baklje, osvjetljujući put kočijama na opasnim pločnicima noćnih Europa.

Posjećivali su ga Goethe, Canova, Wagner i D'Annunzio, Keats i Shelley i još u njemu odjekuju davne književne rasprave i mirne diskusije kao kod Četiri mačka u Barceloni Eugenia d'Orsa. U jednom od tih lokala, koji se zvao Omnibus, sklopio sam prijateljstvo s mojim dragim Linom, učenim Kinezom, ima tome jedno petnaest godina, koji me naučio da se kineski "dobar dan" veli "sien-šen-če-fan-ma", a to doslovce znači "gospodine, da li ste jeli?" Zaista, ima u tom pozdravu iskonske mudrosti i iskustva. Ako ste jeli, zdravi ste, siti, gasni, i dan vam je dobar i đederan kao mandarin s perčinom.

U albumu kavane, koji ima nekoliko tomova, naišao sam i na potpise Krkleca, Lendića, Nizetea, Cesarića i drugih Hrvata. Ja sam bio napisao ove riječi na rastanku: "Stara kavano, tvome miru doveo me Anđeo Večeri, slatka pratnja duše."

Imao je dva konobara, koji su u doba ukočenih odora dvorili goste u starim elegantnim frakovima, a zvali su se lijepim imenima Virgila i Horacija. Kavu su pekli u vrijeme autarkije od smokvina lišća, ali je zato voda bila izvrsna, i dolazila je akveduktom iz rimske Kampanje. Jedne večeri upoznao sam pod akvarelima, koji su prikazivali Frascati i Castel Gandolfo u rujnoj jeseni, Trilussa i Barillia, stare pjesnike, muzičare i prijatelje čovječanstva. Oni su umrli. Zbogom zauvijek, gospodine Trilussa, zbogom Barilli.

"Glas sv. Antuna", XIII, br. 16. (161), str. 6; Buenos Aires, 19. rujna 1953.